

lands-Indië vormden uiteraard de eerste groep) aan de gouverneur-generaal werden gepresenteerd, elk met een officiële vertegenwoordiger, tegelijk zegsman namens de groep, aan het hoofd. 'De elite der ambtenarij, militair en civiel, was', aldus een ooggetuige, de socialist D. M. G. Koch,

'aanwezig en de 'dertiende groep', de niet-ambtelijke burgerij, was vertegenwoordigd door de voorzitter van de Kamer van Koophandel en Nijverheid te Batavia . . . Deze hield een rede, waarin hij de regering ernstig waarschuwde tegen het gevaar dat van de zijde der 'inlandse beweging' heette te dreigen. Idenburg antwoordde met een voortreffelijke, sterke rede, waarin hij dit gevaar ontkende, een rede die zoveel indruk maakte dat zijn gehoor na afloop applaudisseerde'¹

— menigeen onder de bij het openbaar gehoor aanwezige hoge ambtenaren deelde dus in '13 Idenburgs visie dat het geenszins riskant was om het inheemse deel van de Indische samenleving via de associatie-politiek (de politiek van Snouck Hurgronje, tegelijk de politiek van de 'zedelijke roeping') tot groter zelfbewustzijn op te tillen.

Die visie leefde niet bij het ambtenarenkorps als geheel. Dat verbaasde Idenburg niet: 'Wat de ambtenaren hier ontbreekt', schreef hij later in het jaar aan zijn voorganger van Heutsz, 'is alle staatsmangevoel en -besef. Het zijn voor het merendeel administratieve machines, die vrij nauwkeurig lopen, maar een geest die boven de gewoonte uitgaat, vindt men bij zéér weinigen.'²

Tot die weinigen rekende Idenburg zijn twee adviseurs voor inlandse zaken, Hazeu en Rinkes, beiden overtuigd voorstander van Snouck Hurgronje's associatie-politiek.³ Rinkes was het die het Centraal Comité van de *Sarekat Islam* hielp bij het formuleren van voor het gouvernement aanvaardbare statuten van de regionale organisaties en die in de herfst van '13 met Tjokro op Java en Madoera ging rondreizen teneinde te bevorderen dat weerstrevende BB-ambtenaren de erkenning van die regionale organisaties niet zouden saboteren. Helemaal gerust op de ontwikkeling was Rinkes overigens niet; hij had gehoord, schreef hij aan Tjokro, dat er door het Centraal Comité aangestelde, officiële propagandisten van de *Sarekat Islam* waren die zeiden, 'dat men over twee jaren

¹ D. M. G. Koch: *Batig slot*, p. 15. ² Brief, 13 nov. 1913, in van der Wal: *Opkomst*, p. 358. ³ Hazeu had in 1898, kort na zijn aankomst in Indië, een Javaanse jongeman van lage adel, *Mas Alimin Prawirodirdjo* (meer over deze in het volgend hoofdstuk), als pleegzoon aangenomen.